

*Спеціалізована вчена рада Д 11.170.02
в Державній установі «Інститут економіко-правових
досліджень імені В. К. Макутова Національної
академії наук України»*

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

доктора юридичних наук, професора Коверзнева Вадима Олександровича
на дисертаційну роботу Павлюченко Юлії Миколаївни
на тему: «Господарсько-правове забезпечення аграрного ринку»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за
спеціальністю 12.00.04 – господарське право, господарсько-процесуальне
право

Актуальність теми дисертаційної роботи та її зв'язок з науковими програмами. Україна є одним із найбільших у світі виробником соняшнику і соняшникової олії, кукурудзи, пшениці, ячменю, сої, ріпаку, м'яса птиці, при цьому аграрна продукція становить майже половину українського експорту і щорічно приносить до 40 % валютних надходжень.

Через зростання чисельності населення планети, завдяки високій народжуваності в країнах, що сповідують іслам, очікується збільшення до 2050 року світового попиту на зернові культури на 70 %, а на олійні – майже в 2 рази. При належній організації функціонування національного аграрного ринку Україна здатна гідно конкурувати на провідних світових ринках сільськогосподарської продукції, забезпечити збільшення свого виробничого та експортного потенціалу, що сприятиме покращенню експортно-імпортного балансу та зростанню добробуту населення.

В останні роки спостерігається загострення конкуренції на ринках сільськогосподарської продукції, в тому числі й завдяки протекціоністській політиці держав, спрямованій на підтримання власних товаровиробників. Навіть такі країни як Алжир, Іран, Індія, Ірак і Марокко, які мають дефіцит власних орних земель і водних ресурсів, а також несприятливі кліматичні умови для вирощування сільськогосподарської продукції, наразі намагаються зменшити залежність від імпорту та витрачають значні бюджетні кошти на підтримку власних виробників, а також на розбудову переробних підприємств і агропромислової інфраструктури.

Через збільшення загальної чисельності прихильників здорового способу життя, в останнє десятиріччя в європейських країнах спостерігається зростання попиту на ягідні культури, зокрема лохину, завдяки чому її імпорт зріс з 45 до 113 тис. тон; крім того, зростає попит на малину, полуницю, цибулю, картоплю і томати, що постачаються в європейські країни переважно з Єгипту і Марокко, які вже виявляють неспроможність повного задоволення фактичного попиту.

У цих умовах для українських сільськогосподарських товаровиробників

з'являється можливість потрапляння на міжнародні ринки цієї продукції – не лише на європейському, а й на Азійсько-Тихоокеанському регіонах та регіонах Близького Сходу.

Втім, наразі існують об'єктивні обставини, які перешкоджають зайняттю Україною в сфері виробництва та експорту наведених вище сільськогосподарських культур принаймні таких позицій, які вона має у виробництві та експорті зерна, соняшнику та соняшникової олії. Це обумовлено тим, що 80% овочів і фруктів виробляються переважно фермерськими господарствами і кооперативами, чії технологічні та фінансові можливості є значно меншими у порівнянні з можливостями великих агрохолдингів, що призводить до зниження обсягів та ефективності виробництва. Крім того, дрібні товаровиробники не мають належного доступу до інфраструктури аграрного ринку та дешевих фінансових ресурсів, що в кінцевому випадку є наслідком скорочення експорту продукції. Так, з 2007 по 2020 рр. експорт з України томатів скоротився з 19.1 до 10.2 тис. тон, цибулі – з 19 до 14 тис. тон і яблук – з 25 до 14 тис. тон.

Наведене свідчить про необхідність термінового вжиття дієвих заходів, спрямованих на зміну ідеології функціонування та модернізації моделі діяльності аграрного ринку України, що потребує відповідного теоретичного обґрунтування та законодавчого закріплення сформульованих положень і вказує на актуальність обраної здобувачкою теми дисертаційного дослідження.

Отримані здобувачкою результати збагачують теоретичну основу науки господарського права і полягають у розробці нових концептуальних положень господарсько-правового забезпечення аграрного ринку, а також низки пропозицій, спрямованих на його удосконалення.

Актуальність роботи підтверджується її зв'язком з планом науково-дослідної діяльності юридичного факультету Донецького національного університету імені Василя Стуса МОН України за темами: «Розвиток правової системи України: стан та перспективи» (державна реєстрація № 0112U002868), «Правове забезпечення соціально-економічного розвитку: стан та перспективи» (державна реєстрація № 0118U003140), в межах яких здобувачкою проведено дослідження та запропоновано шляхи удосконалення господарсько-правового забезпечення аграрного ринку.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій сформульованих у дисертації. Наукові положення, які знайшли своє відображення у дисертації, достатньо повно досліджені та обґрунтовані, що підтверджено структурною побудовою та змістом дисертаційної роботи. Аргументованість, достовірність та обґрунтованість висновків і рекомендацій визначається сукупністю викладених наукових результатів, що базуються на глибокому аналізі фахової літератури, у тому числі праць зарубіжних науковців, фактологічного матеріалу та офіційних статистичних даних.

У процесі виконання роботи здобувачкою опрацьовано значну кількість

наукової літератури за темою дисертації, а також статистичних звітів, законодавчих, нормативно-правових і локальних актів. Інформаційною та статистичною базами дисертаційної роботи є: монографічні дослідження вітчизняних та зарубіжних науковців; офіційна інформація центральних органів виконавчої влади України та аналітичні матеріали міжнародних організацій, зокрема: ООН, ВОЗ, СОТ; актуальна судова практика господарських судів, Верховного Суду та Конституційного Суду України; розпорядчі акти органів виконавчої влади України; матеріали Державної служби статистики України тощо. Це дозволило здобувачці отримати суттєві результати у теоретичних та практичних підходах до вирішення актуальних проблем господарсько-правового забезпечення аграрного ринку, зробити самостійні висновки та сформулювати рекомендації щодо покращення цієї сфери правового регулювання.

Науковим положенням, висновкам і рекомендаціям поданої на захист дисертації притаманний високий рівень обґрунтованості, що підтверджується вдало використаним системним підходом до застосування сучасних методів наукових досліджень у роботі.

Структура основного тексту дисертації складається зі вступу, чотирьох розділів, сімнадцяти підрозділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг рукопису докторської дисертації становить 470 сторінок; список використаних джерел містить 609 найменувань.

У *вступі* обґрунтовано вибір теми дисертаційного дослідження, наведено її зв'язок із науковими програмами, планами та темами; визначено мету і завдання, об'єкт і предмет, методологічну основу дослідження; розкрито наукову новизну і практичне значення одержаних результатів, особистий внесок здобувачки у роботах, виконаних у співавторстві; наведено інформацію про апробацію та публікації за темою дисертації. У *розділі 1* «Загальнотеоретичні засади господарсько-правового забезпечення аграрного ринку», що складається з п'яти підрозділів, здійснено економіко-правову характеристику аграрного ринку; розглянуто систему правовідносин, які опосередковують функціонування аграрного ринку; досліджено функції та види цього ринку; проаналізовано господарсько-правовий механізм забезпечення аграрного ринку та законодавчу основу забезпечення цього ринку. У *розділі 2* «Структура і правові форми аграрного ринку», що складається з трьох підрозділів, досліджено внутрішню структуру аграрного ринку, правові форми його організації та правові форми реалізації сільськогосподарської продукції. У *розділі 3* «Господарсько-правові засоби регулювання аграрного ринку», що складається з шести підрозділів, досліджено та конкретизовано модель та відповідні засоби державного регулювання цього ринку. У *розділі 4* «Господарсько-правовий захист прав і законних інтересів суб'єктів аграрного ринку», що має три підрозділи, проаналізовано та доопрацьовано поняття, підстави, способи і форми захисту прав та інтересів суб'єктів аграрного ринку, а також застосування господарсько-правової відповідальності.

Вивчення змісту дисертаційної роботи Павлюченко Ю. М. дозволяє зробити висновок, що тема дисертації, визначена мета та поставлені завдання повністю реалізовані в процесі проведеного наукового дослідження, результати якого чітко відображені у роботі, а також в узагальненому вигляді сформульовані у висновках, що виносяться на захист. Представлена на прилюдний захист робота характеризується логічністю та послідовністю викладення матеріалу, обґрунтованістю зроблених висновків. Сформульовані теоретичні положення, прикладні висновки і рекомендації свідчать про їх наукову новизну, відображають особистий внесок авторки у досягненні поставленої мети та вирішенні завдань наукового дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів. Оцінюючи в цілому науково-теоретичний та практичний доробок Павлюченко Ю. М., в дисертаційній роботі слід виокремити ряд положень, які містять елементи наукової новизни.

До вагомих результатів дослідження можна віднести, такі:

1) обґрунтування висновку, що аграрний ринок є багатозначним поняттям, яке постає як: сукупність суспільних відносин, врегульованих нормами права, які виникають щодо реалізації сільськогосподарської продукції; сфера товарообігу сільськогосподарської продукції з уточненням його поняття як сукупності врегульованих нормами права господарських відносин, які виникають між суб'єктами ринку з реалізації сільськогосподарської продукції та надання пов'язаних з реалізацією допоміжних послуг, і базуються на засадах конкуренції, вільного вибору способів і форм реалізації, а також державного контролю за безпечністю сільськогосподарської продукції (с. 58, 59, 133, 134);

2) визначення господарсько-правового механізму забезпечення аграрного ринку як сукупності засобів і способів упорядкування діяльності суб'єктів аграрного ринку, що є необхідними і достатніми для досягнення мети і завдань державного регулювання аграрного ринку та виконання аграрним ринком притаманних йому функцій (с. 105-116, 135);

3) доведення, що законодавча основа господарсько-правового забезпечення аграрного ринку представлена системою закріплених у ГК України та інших нормативно-правових актах загальних та спеціальних норм, належить до різних інститутів господарського права (правового статусу суб'єктів господарювання, договірної права, технічного регулювання, захисту прав суб'єктів господарювання, господарсько-правової відповідальності тощо) (с. 121, 122, 135);

4) визначення основних напрямів удосконалення законодавчої основи господарсько-правового забезпечення аграрного ринку: уніфікація підходу до використання терміну «аграрний ринок» у нормативно-правових актах; запровадження механізму реалізації державної підтримки у вигляді державних форвардних закупівель зерна; уточнення статусу суб'єктів аграрного ринку та створення сучасного правового підґрунтя для їх функціонування на ринку; проведення моніторингу та інформаційного

забезпечення суб'єктів аграрного ринку, закріплення моделі інфраструктури аграрного ринку та ключових показників її ефективності тощо; удосконалення регулювання договірних відносин контрактації сільськогосподарської продукції; удосконалення положень щодо захисту прав на аграрному ринку та господарсько-правової відповідальності за порушення на ньому (с. 133, 135, 136);

5) обґрунтування, що правова форма організації аграрного ринку набуває втілення в аграрну біржу, оптовий ринок сільськогосподарської продукції, агропродовольчий ринок, аукціон (зокрема живої худоби), ярмарок сільськогосподарської продукції. Уточнення, що аграрні біржі, оптові ринки сільськогосподарської продукції, агропродовольчі ринки одночасно можуть розглядатися і як правова форма організації аграрного ринку, і як суб'єкт господарювання, який забезпечує функціонування аграрного ринку у відповідній правовій формі (с. 179-182, 220);

6) конкретизація ознак організованого аграрного ринку: спеціальне нормативно-правове закріплення та регулювання певних правових форм організованого аграрного ринку; наявність визначених умов і правил обігу сільськогосподарської продукції, здійснення торгових операцій у визначених місці та часі; наявність спеціального суб'єкта, який здійснює організацію та управління певною формою ринку; застосування державного регулювання у поєднанні з саморегулюванням, державним і громадським контролем. Уточнення визначення поняття організованого аграрного ринку як сукупності правовідносин пов'язаних із укладанням господарсько-правових договорів щодо реалізації сільськогосподарської продукції у визначених місці і часі, за встановленими умовами і правилами, у передбаченій правовій формі (с. 183, 220);

7) обґрунтування потреби адаптувати договір контрактації до ринкових умов шляхом удосконалення правового регулювання відносин з його укладання та виконання, скасування обмежень на застосування положень статей 272-274 ГК України тільки до відносин державних закупівель і щодо сторони контрактанта; затвердження Типового договору контрактації та надання сторонам права змінювати ціну за одиницю продукції і загальну вартість договору контрактації (с. 208-214, 222);

8) обґрунтування, що господарсько-правовий характер засобів регулювання аграрного ринку обумовлений взаємозв'язком аграрного ринку зі сферою виробництва і споживання, поєднанням приватних інтересів суб'єктів цього ринку та публічних інтересів, які опосередковують інтереси держави, суспільства, споживачів і пов'язані із забезпеченням продовольчої безпеки, підвищенням стандартів життя, сталого розвитку і правового господарського порядку у сфері реалізації сільськогосподарської продукції (с. 225-228, 317, 318).

9) доведення, що роль аграрної біржі, оптового ринку сільськогосподарської продукції, агропродовольчого ринку та інших суб'єктів ринкової інфраструктури у реалізації моделі господарсько-регулювання аграрного ринку знаходить прояв у забезпеченні цими суб'єктами

саморегулюючої функції аграрного ринку, оскільки на них покладено завдання створення умов для вільної конкуренції, стимулювання попиту і пропозиції, сприяння встановленню вільних цін, крім випадків, прямо передбачених законом (с. 318);

10) обґрунтування доцільності встановлення мінімальних цін на певні види сільськогосподарської продукції, при досягненні яких держава застосовуватиме визначені законом засоби державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників (надання субсидій для оплати частини страхового платежу, компенсаційні виплати тощо) (с. 259-266, 319);

11) конкретизація напрямів державного контролю на аграрному ринку за дотриманням законодавства щодо: діяльності суб'єктів ринкової інфраструктури, безпечності сільськогосподарської продукції, діяльності певних аграрних ринків (зерна, насінневої продукції, органічної продукції тощо) (с. 300-317, 320, 321);

12) доведення, що захист прав та інтересів суб'єктів аграрного ринку має господарсько-правову природу, спрямований на попереджувальний і відновлюваний вплив шляхом: стимулювання виконання договірних зобов'язань та правил здійснення господарської діяльності, захисту порушених прав, відновлення майнового стану суб'єктів аграрного ринку, усунення перешкод у реалізації прав суб'єктів аграрного ринку (с. 382);

13) узагальнення підстав захисту прав та інтересів суб'єктів аграрного ринку, здійснення їх поділу на види: 1) порушення суб'єктом аграрного ринку господарського зобов'язання, яке впливає з господарського договору, локального акту, яким регулюється реалізація сільськогосподарської продукції на аграрному ринку, певної правової форми; 2) порушення правил здійснення господарської діяльності; 3) обмеження, ущемлення або інше порушення прав та законних інтересів суб'єктів господарювання органами державної влади та органами місцевого самоврядування. Пропозиція доповнити підстави захисту публічних інтересів у сфері функціонування аграрного ринку такими підставами, як: нецільове використання суб'єктами аграрного ринку державних коштів, наданих в будь-якій формі державної підтримки; порушення умов отримання державної підтримки; надання неправдивої інформації для отримання державної підтримки (с. 383);

14) обґрунтування пропозиції щодо удосконалення господарсько-правової відповідальності за порушення на аграрному ринку: 1) доповнити перелік санкцій за порушення суб'єктами аграрного ринку вимог щодо отримання та використання державної підтримки: а) повернення коштів державної підтримки, використаних не за призначенням, б) припиненням здійснення державної підтримки, в) стягненням штрафів; 2) конкретизувати санкції за порушення Правил роботи оптового ринку сільськогосподарської продукції (далі – ОРСП) шляхом встановлення штрафів, зупинення права користуватися послугами ОРСП та здійснення торговельної діяльності на ринку на тимчасовій або постійній основі; 3) включити у господарські договори положення щодо порядку визначення ціни для розрахунку розміру збитків за порушення на аграрному ринку (с. 383).

Теоретичне та практичне значення отриманих результатів роботи. Отримані результати вказують на теоретичну цінність роботи як основи для подальших наукових досліджень у сфері господарсько-правового забезпечення аграрного ринку.

Практична значущість дисертації полягає у тому, що викладені у роботі положення формують цілісне уявлення про аграрний ринок як об'єкт господарсько-правового забезпечення та можуть скласти підґрунтя для подальших досліджень проблемних питань господарсько-правового забезпечення цього та інших товарних ринків. Окремі висновки та пропозиції можуть бути використані у науково-дослідній діяльності; навчальному процесі при викладанні дисциплін, підготовці навчальних посібників, підручників тощо; у законотворчій діяльності та сфері правозастосування.

Основні результати дисертаційної роботи доведено до рівня концептуальних положень, стратегічних напрямів, механізмів, заходів і пропозицій та використано в практиці регулювання аграрного ринку.

Практичне значення авторських рекомендацій і підходів підтверджується їх апробацією на конференціях та семінарах, де вони отримали схвальну оцінку.

Положення дисертації використовуються у навчальному процесі при викладанні окремих тем навчальних дисциплін «Аграрне право», «Проблеми господарсько-правової відповідальності», «Юридичне обслуговування суб'єктів господарювання» студентам спеціальності «Право» у ДонНУ імені Василя Стуса; окремі висновки та пропозиції отримали практичне впровадження у діяльності суб'єктів господарювання, а саме: СФГ «Урожай», ПрАТ «МХП», ПСП «Тавильжанське».

Повнота викладення наукових положень, висновків та рекомендацій в опублікованих працях. Отримані нові наукові положення дисертаційної роботи Павлюченко Ю. М., висновки і рекомендації повною мірою висвітлені авторкою у: 23 наукових статтях, з яких 14 статей опубліковані у фахових наукових виданнях України і 9 статей – у наукових періодичних виданнях інших держав; 2 розділах колективних монографій; 23 тезах доповідей на науково-практичних конференціях; 3 працях, які додатково відображають наукові результати дисертації.

Зміст автореферату повністю відповідає темі, предмету та результатам дисертаційної роботи. Автореферат і дисертація оформлені відповідно до встановлених нормативних вимог. Стиль викладення матеріалів дослідження, наукових положень та рекомендацій відзначається логічністю і доступністю сприйняття.

Дискусійні положення та зауваження до дисертаційної роботи. У цілому високо оцінюючи теоретичні та практичні результати дослідження Павлюченко Ю. М., водночас не можна залишити поза увагою наявні дискусійні положення і зауваження.

1. Здійснюючи обґрунтування вибору теми дослідження здобувачка

зазначає, що стан законодавчого регулювання характеризується наявністю застарілих, декларативних норм і положень, які не забезпечені механізмом реалізації, а також суперечностей і прогалин у регулюванні (с. 34), у зв'язку з цим метою дисертаційного дослідження проголошено розроблення науково обґрунтованих концептуальних положень щодо господарсько-правового забезпечення аграрного ринку та формування на їх основі пропозицій з удосконалення господарського законодавства у цій сфері (с. 35, 36).

Досліджуючи законодавчу основу забезпечення аграрного ринку (підрозділ 1.5) авторка вказує на необхідність його удосконалення, зокрема уточнення статусу суб'єктів аграрного ринку, створення сучасного правового підґрунтя для їх функціонування на ринку (с. 126).

Втім, розв'язання поставлених завдань не знаходить повного відображення в тексті дисертації з огляду на таке:

а) у підрозділі 1.1 дисертантка робить ґрунтовний аналіз поняття ринку, яке по різному розкривається у законодавчих актах і теоретичних висновках вчених, на підставі чого пропонує авторське визначення поняття аграрного ринку. Втім, у роботі відсутні пропозиції, спрямовані на імплементацію цього визначення до чинного законодавства України, зокрема до статті 2 Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України», що містить формулювання поняття аграрного ринку, повноту і коректність якого піддано сумніву в роботі;

б) здобувачка не погоджується із законодавцем з приводу виключення з ГК України статей 279-282 з набуттям чинності нової редакції Закону України «Про товарну біржу» (с. 127, 128), що, на її думку, призведе до невиправданої розпорошеності норм господарського права, але не пропонує заходи, спрямовані на подолання цієї проблеми;

в) з метою конкретизації напрямів удосконалення законодавчої основи господарсько-правового забезпечення аграрного ринку здобувачка вважає необхідним прийняти Національну програму розвитку аграрного ринку (с. 133).

Цілком погоджуюся з цією пропозицією, проте слід зазначити, що такий акт можна розглядати виключно як стратегічний програмний документ, але він не усуває недоліки чинного законодавства України в найближчій перспективі;

г) аналізуючи в підрозділі 4.2 законодавство України у сфері маркування органічної продукції, дисертантка висловлює думку про актуальність раніше опублікованої нею ідеї доцільності запровадження адміністративно-господарського штрафу в разі встановлення факту його порушення. Втім, робота не містить заходів, спрямованих на законодавче закріплення цієї пропозиції.

1.1. Підсумовуючи наведене вважаю, що розроблення дисертанткою проекту закону про внесення змін і доповнень до чинного законодавства України з консолідацією в ньому усіх пропозицій, спрямованих на удосконалення господарсько-правового забезпечення аграрного ринку, та подання його у вигляді окремого додатку до дисертації, разом із довідкою про

можливість їх використання у законотворчій діяльності Верховної Ради України, а також розроблення проєкту Національної програми розвитку аграрного ринку з відображенням основних індикаторів і напрямів удосконалення сфери правового регулювання аграрного ринку – значно підсилило б сформульовані наукові положення дисертації.

2. Поняття «ринок» у статті 1 Закону України «Про ветеринарну медицину» визначено як спеціально відведене та облаштоване місце для надання послуг з продажу товарів; у пункті 14.1.218 статті 14 Податкового кодексу України надане визначення ринку товарів (робіт, послуг) – як сфера обігу товарів (робіт, послуг)...; у статті 1 Закону України «Про захист економічної конкуренції» – закріплено подібне визначення ринку – як сфера обороту товару (взаємозамінних товарів), на який протягом певного часу і в межах певної території є попит і пропозиція.

За приписом статті 2 Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України» аграрний ринок – це сукупність правовідносин, пов'язаних з укладенням та виконанням *цивільно-правових договорів* щодо сільськогосподарської продукції.

2.1. На підставі аналізу чинного законодавства України та сучасних наукових розробок понять окремих видів ринків, дисертантка запропонувала авторське визначення поняття аграрного ринку як сукупності врегульованих нормами права господарських відносин, які виникають між суб'єктами ринку з реалізації сільськогосподарської продукції та надання пов'язаних з цим допоміжних послуг, і базуються на засадах конкуренції, вільного вибору способів і форм реалізації, а також державного контролю за безпечністю сільськогосподарської продукції; об'єктом обігу на аграрному ринку є сільськогосподарська продукція (с. 59, 61).

У подальшому, досліджуючи співвідношення понять дисертантка зробила висновок, що: 1) поняття «аграрний ринок» та «ринки сільськогосподарської продукції» є синонімами (с. 63), оскільки їхня сутність однакова, а призначення цих ринків полягає у створенні умов для налагодження торговельних відносин виключно з метою купівлі-продажу лише сільськогосподарської продукції; 2) поняття «аграрний ринок» та «агропродовольчий ринок» є різними, оскільки аграрний ринок – це сукупність правовідносин, натомість агропродовольчий ринок – суб'єкт господарювання. Тому останній належить до інфраструктури аграрного ринку і, як правило, являє собою місце роздрібної торгівлі сільськогосподарською продукцією кінцевому споживачу. Оскільки предметами купівлі-продажу на агропродовольчому ринку, крім сільськогосподарської продукції, є продукти її переробки та побічна продукція, то поняття «аграрний ринок» та «агропродовольчий ринок» слід розглядати як такі, що частково перетинаються (с. 63, 64).

2.2. Висновок про часткове перетинання понять «аграрний ринок» і «агропродовольчий ринок» є недостатньо коректним, через те, що вказані категорії мають різну правову природу. Так, аграрний ринок, за визначенням самої дисертантки, – це сфера відносин, врегульованих нормами права, а

агропродовольчий ринок – суб'єкт правовідносин.

Виходячи з цього, здійснюючи порівняння, аграрний ринок можна розглядати як певне середовище, тоді як агропродовольчий ринок – як елемент (учасник) цього середовища.

2.3. Висновок про те, що поняття «аграрний ринок» і «ринок сільськогосподарської продукції» мають синонімічне значення не узгоджується з формулюванням, наведеним в статті 1 Закону України «Про оптові ринки сільськогосподарської продукції», згідно з якою ринок сільськогосподарської продукції є частиною аграрного ринку, де здійснюється оптова торгівля сільськогосподарською продукцією. Таким чином, вказаний Закон не передбачає повного збігу цих понять, а в самій роботі відсутні достатні аргументи на підтвердження висновку авторки.

Якщо виходити з визначення ОРСП, наведеного в статті 1 Закону України «Про оптові ринки сільськогосподарської продукції», сфера аграрного ринку є набагато ширшою і повністю поглинає ОРСП, що ставить під сумнів правильність висновку дисертантки, що об'єктом обігу на аграрному ринку може бути виключно сільськогосподарська продукція.

Крім того, такий висновок певною мірою спростовується подальшими висновками дисертантки про те, що правова форма організації аграрного ринку набуває втілення в аграрну біржу, ..., агропродовольчий ринок та аукціон (зокрема живої худоби), (с. 179-182, 220), оскільки за приписом пункту 11 статті 2 Закону України «Про товарні біржі» об'єктом обігу на товарній біржі, крім сільськогосподарської продукції, може бути деревина, мінерали, паливно-енергетичні ресурси, сировина, матеріальна продукція рибальства, а також інші споживані речі, визначені родовими ознаками; об'єктом обігу на агропродовольчому ринку є продукція переробки, а на аукціоні – жива худоба;

2.4. За статтею 1 Закону України «Про оптові ринки сільськогосподарської продукції» ОРСП є юридична особа, предметом діяльності якої є надання послуг, що забезпечують здійснення оптової торгівлі сільськогосподарською продукцією; за частиною першою статті 3 Закону України «Про товарні біржі» товарна біржа є юридичною особою, що функціонує у формі акціонерного товариства, товариства з обмеженою відповідальністю або товариства з додатковою відповідальністю та провадить професійну діяльність з організації торгівлі продукцією....

Продовжуючи логіку наукового дослідження, в підрозділі 1.1 дисертації потрібно було б розглянути і співвідношення аграрного ринку з ОРСП, а також з аграрною біржею та навести відповідні обґрунтування.

3. В підрозділі 1.2 дисертаційного дослідження авторка робить висновок, що відносини, які мають місце: 1) при безпосередній реалізації сільськогосподарської продукції; 2) при організації реалізації та здійсненні допоміжних робіт (послуг); 3) щодо встановлення і виконання умов реалізації названої продукції; 4) щодо захисту порушених прав і законних інтересів суб'єктів аграрного ринку, складають систему правовідносин щодо реалізації сільськогосподарської продукції і забезпечують функціонування аграрного

ринку, при цьому доводить їх господарську приналежність і класифікацію (с. 74-76).

Втім, надалі вона не розкриває особливості цих відносин та їх відмінність від подібного виду відносин, які існують поза межами сфери аграрного ринку.

4. У підрозділі 2.1.1 дисертантка окремо зупиняється на проблемних ситуаціях, що виникають при реалізації прав та виконанні обов'язків членів особистого селянського господарства, закріплених у статті 7 Закону України «Про особисте селянське господарство» (с. 147, 148), але не пропонує конкретних шляхів щодо подолання вказаної проблеми.

5. У підрозділах 2.1.1, 3.3 обґрунтовано негативні наслідки діяльності торгових посередників на аграрному ринку, що призводить до зuboжіння виробників сільськогосподарської продукції та зниження їхньої купівельної спроможності (с. 150). Зокрема, наведено дані про те, що при формуванні ринкової ціни (ціни попиту) по деяким видам продукції, зокрема молока, частка товаровиробника в її структурі сягає лише 15-20 %, що не забезпечує навіть відшкодування затрат на його виробництво, тобто собівартості (с. 259). Однак надалі відсутні пропозиції, спрямовані на зменшення негативного впливу цих суб'єктів ринкових відносин, що на практиці створюють суттєві перешкоди в доступі до аграрного ринку середнім і дрібним сільськогосподарським товаровиробникам.

6. Досліджуючи різні аспекти господарсько-правової відповідальності на аграрному ринку (підрозділ 4.2), дисертантка дійшла висновку, що стан матеріальної бази та фінансових ресурсів сільськогосподарських товаровиробників може унеможливити стягнення з них штрафних санкцій у добровільному або примусовому порядку, що зумовлює потребу пошуку інших способів забезпечення виконання зобов'язань і більш дієвих форм господарсько-правової відповідальності.

У роботі не запропоновані «більш дієві» форми забезпечення виконання зобов'язань, але наголошено на потенціалі застосування оперативно-господарських санкцій, які, на думку авторки, здатні забезпечити як припинення так і попередження повторення порушень зобов'язання, і можуть використовуватися безпосередньо самими сторонами зобов'язання в односторонньому порядку (с. 359).

З таким висновком складно погодитися в повному обсязі, через неврахування правової природи, завдань і порядку застосування цих видів санкцій.

Так, за приписом статті 230 ГК України штрафні санкції (неустойка, штраф, пеня) застосовуються до учасника господарських відносин у разі порушення ним правил здійснення господарської діяльності або неналежного виконання господарського зобов'язання. Отже, штрафні санкції мають попереджувальний характер, тому що можливість їх застосування спонукає учасника господарських відносин утриматися від порушення ним правил здійснення господарської діяльності або неналежного виконання господарського зобов'язання; той факт, що штрафні санкції накладаються на

суб'єкта господарювання внаслідок вчинення ним порушення здійснення господарської діяльності, певною мірою свідчить про його матеріальну спроможність щодо їх відшкодування. Тому, залишається незрозумілою аргументація дисертантки неможливості стягнення штрафних санкцій із суб'єкта господарювання – порушника, наприклад, із застосуванням процедур примусового виконання рішень, передбачених Законом України «Про виконавче провадження», шляхом звернення стягнення на грошові кошти, рухоме або нерухоме майно цієї особи, а також їх неефективність.

Слід зазначити, що застосування оперативно-господарських санкцій (ст. 236 ГК України) спрямоване, насамперед, на зменшення негативних наслідків від вже вчинених порушень і попередження їх повторення в майбутньому. Таким чином, зазначений вид санкцій має інше завдання, а тому не здатний замінити штрафні санкції.

Підсумовуючи викладене потрібно зазначити, що наведені дискусійні положення і зроблені зауваження мають рекомендаційний характер і не впливають на загальну високу позитивну оцінку роботи. Вони лише свідчать про невикористані дисертанткою певні можливості, які можуть бути предметом її подальших наукових досліджень.

Загальна оцінка дисертаційної роботи та її відповідність встановленим вимогам. Ознайомлення зі змістом дисертації дає підстави зробити висновок, що дисертаційна робота Павлюченко Ю. М., подана на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук, є актуальним науковим дослідженням, має комплексний і завершений характер; об'єкт та предмет дисертації відповідають темі роботи.

Зміст дисертації узгоджується з паспортом спеціальності 12.00.04 – господарське право, господарсько-процесуальне право.

Дослідження є самостійною фаховою роботою, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що у підсумку вирішують важливу наукову проблему – розроблення цілісних, науково обґрунтованих і таких, що відповідають сучасним соціально-економічним умовам, концептуальних положень щодо господарсько-правового забезпечення аграрного ринку та формування на їх основі пропозицій з вдосконалення господарського законодавства у цій сфері.

Наукові положення та висновки, які виносилися Павлюченко Ю. М. у 2008 році на захист кандидатської дисертації на тему «Правове регулювання діяльності по реалізації арештованого майна», в докторській дисертації не представлені.

Автореферат відповідає змісту докторської дисертації, а наукові праці розкривають її основні положення.

Порушень правил академічної доброчесності не виявлено.

Дисертаційна робота на тему «Господарсько-правове забезпечення аграрного ринку» відповідає вимогам пунктів 9, 10, 12–14 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету

Міністрів України від 24.07.2013 № 567, а її авторка Павлюченко Юлія Миколаївна – заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.04 – господарське право, господарсько-процесуальне право.

Офіційний опонент:

доктор юридичних наук, професор,
заступник голови Деснянського районного суду
м. Чернігова



В. О. Коверзнев